

I

33/1985

***Slovenský
národopis***

*Na obálke: Kyvadlový most z r. 1772. Litografia zo zač. 19. stor. Repro R. Bunčák.
Galéria mesta Bratislavy
2. strana: Pohľad na nové sídlisko Bratislavy s časťou obce Lamač. Foto
J. Podolák 1984*

K 40. VÝROČIU OSLOBODENIA BRATISLAVY SOVIETSKOU ARMÁDOU

СОРОКАЛЕТНЕ ОСВОБОЖДЕНИЯ БРАТИСЛАВЫ СОВЕТСКОЙ АРМИЕЙ

ZUM 40. JAHRESTAG DER BEFREIUNG DER STADT BRATISLAVA VON
DER SOWJETISCHEN ARMEE

THE 40th ANNIVERSARY OF LIBERATING THE TOWN BRATISLAVA BY
THE SOVIET ARMY

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krišteľ, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Viera Urbancová

Slovenský národopis

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VEDA

VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

K 40. VÝROČIU OSLOBODENIA
BRATISLAVY SOVIETSKOU ARMÁDOU

Úvod (Božena Filová)	5	kultúrnej a osvetovej činnosti bratislavských robotníkov v medzivojnovom období	251
Kalesný, František: K otázke historických premien a etnickej mnohorakosti spôsobu života a kultúry ľudu Bratislavy	7	Michálek, Ján: Národopisný výskum Veľkej Bratislavy na Univerzite Komenského	264
Kovačevičová, Soňa: K etnografickej charakteristike ľudových štvrtí a kolónii Bratislavy v minulosti	33	ROZHLADY	
Feglová, Viera — Salner, Peter: Sviatočné príležitosti v súčasnom mestskom prostredí (Výsledky ankety na bratislavských sídliskách)	88	Seminár Subkomisie pre spoločenské vzťahy MKKKB (Marta Sigmundová)	266
Pišúťová, Irena: Tvorba neprofesionálneho bratislavského maliara Gabriela Ballaya	116	Zasadanie Subkomisie pre ľudové stavitelstvo a sídla MKKKB (Juraj Podoba)	269
Dzvoníková, Alena: Súčasná amatérska výtvarná tvorba v Bratislave	124	Výstava Ľudové umenie Lotyšskej SSR (Zuzana Štefániková)	270
Podolák, Ján: Niektoré poznatky z etnografického výskumu prímestských osád Bratislavy	136	RECENZIE A REFERÁTY	
Jakubíková, Kornélia: Rodinné obyčaje v prímestskej obci Bratislavy Devínskej Novej Vsi	151	Tamara V. Kosmina: Siŕske žitlo Podilija (Ján Botík)	272
Škovičová, Zita: Výročné obyčaje v prímestskej obci Bratislavy Devínskej Novej Vsi	165	Néprajzi szöveggyűjtemény (Olga Dangelová)	273
Paríková, Magdaléna: Obchod so zeleninou a ovocím v prímestských obciach Bratislavy	179	R. Peesch: Ornamentik der Volkskunst in Europa (Zuzana Štefániková)	276
Michálek, Ján: Súčasná ľudová prozaická tradícia v prímestskej obci Bratislavy Záhorskej Bystrici	195	J. Krzyżanowski: Szkice folklorystyczne I. (Milan Leščák)	278
Beňušková, Zuzana: K niektorým problémom národopisného výskumu Chorvátov na okolí Bratislavy	206	J. Krzyżanowski: Szkice folklorystyczne II. (Gabriela Kiliánová)	279
Chlup, Ján: Zmeny etnického povedomia v prímestskej obci Bratislavy Čunove	223	P. Rozkoš: Folklor Slovákov z rumunského Banátu (Svetozár Švehlák)	280
Urbančová, Viera: Svadba v Bratislave a na jej okolí na konci 19. stor. v materiáloch Krištofa Chorváta	236	Słoneczny koń (Danjel Kadłubiec)	282
Horváthová, Emília: Fragment slovenskej svadby v Bratislave 18. storočia	246	A. Pawlak: Folklor muzyczny Kujaw (Soňa Burlasová)	283
Šmotlák, Blažena: K dejinám		Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien, Balladen; P. Farwick — O. Holzappel: Register zu DVldr. (Soňa Burlasová)	285
		B. N. Putilov: Mif — obriad — pesňa Novej Gvinei (Eva Krekovičová)	286
		B. N. Putilov: Geriočeskij epos černo-gorcev (Milan Leščák)	288
		R. Andorka: A magyar községek társadalmának átalakulása (Marta Sigmundová)	288
		Lebzeiten (Jaromír Jech)	290
		G. V. Žirnova: Brak i svadba ruských gorožan v prošlom i nastojaščem (Peter Salner)	292
		Z. Ujváry: Játék és maszka I.—III. (Marta Sigmundová)	293
		A. Björnsson: Icelandic Feasts and Holidays (Jaroslav Čukan)	295

СОДЕРЖАНИЕ

СОРОКАЛЕТИЕ ОСВОБОЖДЕНИЯ БРАТИСЛАВЫ СОВЕТСКОЙ АРМИЕЙ

Введение (Божена Филова)	5
Калесни, Франтишек: К вопросу исторических перемен и этнического многообразия быта и культуры народа Братиславы	7
Ковачевичова, Соня: К этнографической характеристике народных кварталов и колоний Братиславы в прошлом	33
Феглова, Вера — Салнер, Петер: Случаи для празднования в современной городской среде (Результаты анкеты, распространенной в братиславских микрорайонах)	88
Пишутова, Ирена: Творчество непрофессионального братиславского художника Габриела Баллая	116
Дзвоникова, Алена: Современное любительское изобразительное творчество в Братиславе	124
Подолак, Ян: Некоторые данные этнографических исследований пригородных поселков Братиславы	136
Якубикова, Корнелия: Семейные обычаи пригородной деревни Братиславы Девинска-Нова-Вес	151
Шковьерова, Зита: Календарные обычаи в пригородном селе Батиславы Девинска-Нова-Вес	165
Парикова, Магдалена: Торговля ово-	

INHALT

ZUM 40. JAHRESTAG DER BEFREIUNG DER STADT BRATISLAVA VON DER SOWJETISCHEN ARMEE

Einleitung (Božena Filová)	5
Kalesný, František: Zur Frage der historischen Wandlungen und der ethnischen Vielfältigkeit der Lebensweise und Kultur des Volkes von Bratislava	7
Kovačevićová, Soňa: Zu ethnographischen Charakteristiken des Volksvierteln und Kolonien Bratislavas in der Vergangenheit	33
Feglová, Viera — Salner, Peter: Die festlichen Anlässe in der gegenwärtigen städtischen Umwelt (Ergebnisse einer Enquete in den Wohnsiedlungen der Stadt Bratislava)	88

щами и фруктами в пригородных деревнях Братиславы	179
Михалец, Ян: Современная народная прозаическая традиция в пригородном поселке Братиславы — Загорска Бистрица	195
Бенюшкова, Зузана: К некоторым проблемам этнографического исследования хорват вблизи Братиславы	206
Хлуп, Ян: Изменения этнического сознания в пригородной деревне Братиславы-Чуново	223
Урбанцова, Вера: Свадьба в Братиславе и в ее окрестностях в конце 19 века в материялах Криштофа Хорвата	236
Хорватова, Эмилия: Фрагмент словацкой свадьбы в Братиславе 18-го века	246
Шмотлакова, Блажена: К истории культурной и просветительной деятельности братиславских рабочих в период между двумя войнами	251
Михалец, Ян: Этнографическое исследование Большой Братиславы на Университете Я. А. Коменского	264

ОБЗОРЫ

Семинар субкомиссии по общественным отношениям (Марта Сигмундова)	266
Заседание субкомиссии по народной архитектуре и жилищам (Юрай Подоба)	269
Выставка Народное искусство Лотышской ССР (Зузана Штефаникова)	270

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

Pišútová, Irena: Das Schaffen des nichtprofessionellen Malers Gabriel Ballay von Bratislava	116
Dzvoniková, Alena: Das gegenwärtige Liebhaber-Kunstschaffen in Bratislava	124
Podolák, Ján: Einige Erkenntnisse aus der ethnographischen Erforschung der Stadtrandsiedlungen Bratislavas	136
Jakubíková, Kornélia: Die Familienbräuche in der Stadtrandgemeinde Bratislavas Devínska Nová Ves	151
Škovierová, Zita: Die Jahresbräuche in der Stadtrandgemeinde Bratislavas Devínska Nová Ves	165
Paríková, Magdaléna: Der Handel mit Gemüse und Obst in den Stadtrandgemeinden Bratislavas	179
Michálek, Ján: Die gegenwärtige volkstümliche Prosatradition in der Stadtrandgemeinde Bratislavas Záhoriská Bystrica	195

Beňušková, Zuzana: Zu einigen Problemen der ethnographischen Erforschung der Kroaten in der Umgebung der Stadt Bratislava	206
Chlup, Ján: Die Veränderungen des ethnischen Bewusstseins in der Bratislavaer Stadtrandgemeinde Čunovo	223
Urbanová, Viera: Die Hochzeitsbräuche in der Stadt Bratislava und ihrer Umgebung am Ende des 19. Jahrhunderts in den Werken Krištof Chorváts	236
Horváthová, Emília: Ein Fragment der slowakischen Hochzeit in Bratislava aus dem 18. Jahrhundert	246
Šmotlaková, Blažena: Zur Geschichte der Kultur- und Aufklärungstätigkeit der Bratislavaer Arbeiter in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen	251

CONTENTS

THE 40th ANNIVERSARY OF LIBERATING THE TOWN BRATISLAVA BY THE SOVIET ARMY

Introduction (Božena Filová)	5
Kalesný, František: To the question of historical changes and ethnic diversity of the way of life and culture of the people in Bratislava	7
Kovačevičová, Soňa: On the ethnographic characteristics of the people's quarters and colonies of Bratislava in the past	33
Feglová, Viera — Salner, Peter: Festive occasions in the recent town environment (The results of an inquiry in the housing quarters of Bratislava)	88
Pišútová, Irena: The creation of a non-professional Bratislava painter Gabriel Ballay	116
Dzvoníková, Alena: The recent amateur creative art in Bratislava	124
Podolák, Ján: Some knowledge from the ethnographical investigation of the suburban communities of Bratislava	136
Jakubíková, Kornélia: The family customs in the suburban community of Bratislava in Devínska Nová Ves	151
Škovierová, Zita: Annual customs in the suburban community of Bratislava in Devínska Nová Ves	165
Paríková, Magdaléna: Trading with vegetables and fruits in the suburban communities of Bratislava	179
Michálek, Ján: The present folk	

Michálek, Ján: Die ethnographische Erforschung der Stadt Bratislava an der Universität Komenskýs	264
--	-----

RUNDSCHAU

Seminar der Subkommission für gesellschaftliche Beziehungen der IKKKB (Marta Sigmundová)	266
Tagung der Subkommission für die Volksbaukunst und Siedlungen der IKKKB (Juraj Podoba)	269
Die Ausstellung „Die Volkskunst der Lettseten SSR“ (Zuzana Štefániková)	270

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

prosaic tradition in the suburban community of Bratislava in Záhorská Bystrica	195
Beňušková, Zuzana: On some problems of the ethnographic investigation of Croats in the surroundings of Bratislava	206
Chlup, Ján: The changes of ethnic consciousness in the suburban community of Bratislava in Čunovo	223
Urbanová, Viera: Wedding in Bratislava and in its surroundings at the end of the 19 th century described in the documents of Krištof Chorvát	236
Horváthová, Emília: A fragment of the Slovak wedding in Bratislava in the 18 th century	246
Šmotlaková, Blažena: On the history of the cultural and educational activity of Bratislava workers in the inter-war period	251
Michálek, Ján: Ethnographic investigation of Great Bratislava at the University of Comenius	264

COMMENTARY

Seminar of the Subcommission for Social Relations of IKKKB (Marta Sigmundová)	266
The Session of the Subcommission for Folk Architecture and Settlements of IKKKB (Juraj Podoba)	269
Exposition called Folk Art of the Latvian Soviet Socialist Republic (Zuzana Štefániková)	270

BOOKREVIEWS AND REPORTS

K NIEKTORÝM PROBLÉMOM NÁRODOPISNÉHO VÝSKUMU CHORVÁTOV NA OKOLÍ BRATISLAVY

ZUZANA BEŇUŠKOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Poloha Bratislavy na rozhraní viacerých etnických území a na dôležitých stredo-európskych cestách vytvorila podmienky pre mimoriadne pestré etnické zloženie obyvateľstva a jeho dynamický vývin. Hoci sociálno-politická situácia v posledných desaťročiach značne prispela k etnickej homogenizácii obyvateľstva mesta, dosiaľ živých je množstvo takých etnokultúrnych javov, ktoré sú prirodzeným pokračovaním predošlého národnostného vývinu.

K nositeľom takýchto javov patria i potomkovia chorvátskych prisťahovalcov, ktorí tvoria značnú časť obyvateľstva niekoľkých obcí ležiacich v bezprostrednej blízkosti Bratislavy. Hoci ich slovanský pôvod a sociálno-ekonomické podmienky, v ktorých žili, značne prispeli k zblíženiu s miestnym obyvateľstvom, dosiaľ si zachovali niektoré špecifiká upozorňujúce na ich odlišný pôvod. Na niektoré z nich by sme chceli poukázať v tomto príspevku, ktorý vznikol na základe dosiaľ publikovaného materiálu o Chorvátoch v okolí Bratislavy a terénneho výskumu v troch prímestských obciach, ktoré obývajú potomkovia chorvátskych prisťahovalcov — v Devínskej Novej Vsi, Jarovciach a v Chorvátskom Grobe.

Naším cieľom je poskytnúť prehľad doterajších významnejších výsledkov

výskumu Chorvátov na našom území, priblížiť poznatky potrebné pre národopisný výskum čiastkových problémov, stupeň asimilácie obyvateľstva a stav ich etnického povedomia v súčasnosti. Nejde tu o vyriešenie otázky miery vplyvu chorvátskej kolonizácie na kultúru Bratislavy a jej okolia. Takto postavený problém by vyžadoval okrem výskumu na našom území i dôkladné poznanie materiálu z Chorvátska, Rakúska a Maďarska, teda všetkých oblastí, ktorých kultúra sa podieľala na formovaní spôsobu života a kultúry chorvátskych osídlencov počas ich putovania na naše územie.

O chorvátskych kolonistoch nachádzame zmienky v literatúre už od 18. storočia. Odvtedy až do 20. stor. môžeme nájsť niekoľko prác o skúmanom území topografického, historického, cestopisného, geografického, demografického i národopisného zamerania. Skúmanou oblasťou sa podrobnejšie zaoberá práca J. J a c o v s k é h o z roku 1877, ktorá podáva dobový pohľad na problematiku chorvátskych osídlencov.¹ V centre jeho pozornosti sú osady, v ktorých sa dovtedy vyskytoval chorvátsky jazyk a chotárne názvy, pričom najviac údajov uvádza zo Šenkvič a ich okolia. V závere práce uverejňuje chorvátske riekanky spojené s výročnými obyčajmi. K Šenkvičiam sa viaže i článok v časopise

Sokol, prinášajúci konkrétne údaje zo života v obci.²

Novú vlnu záujmu o chorvátske diaspory vyvolali po roku 1918 problémy s vytyčovaním hraníc novovznikajúcich národných štátov. Dovtedy zanedbávaná otázka národopisného výskumu chorvátskej kolonizácie v okolí Bratislavy sa dostala do popredia najmä zásluhou A. V á c l a v í k a. Najrozsiahljším a najkomplexnejšie poňatým dielom o Chorvátoch na Slovensku je Václavikova monografia *Podunajská dedina v Československu*.³ V spolupráci s jazykovedcom V. V á ť n ý m a muzikológom J. Č e r n í k o m v nej uverejnil výsledky etnografického, folkloristického a jazykovedného výskumu Chorvátskeho Grobu. Nie veľmi úspešne sa pokúsil na základe dovtedajších prác vysvetliť históriu chorvátskej kolonizácie na Slovensku.⁴ Vďaka dlhodobějšímu pobytu v Chorvátskom Grobe však priniesol cenné postrehy zo života a kultúry obyvateľov obce, na základe ktorých si čitateľ môže urobiť predstavu o stupni ich asimilácie. V závere rekapituluje získané poznatky o chorvátskom vplyve na ľudovú kultúru Chorvátskeho Grobu. Monografiu doplnil o bibliografiu prác o chorvátskej kolonizácii a o mapu kolonizáciou zasiahnutých obcí v slovenskom Podunají, ktorá však z hľadiska súčasných výskumov nie je kompletná. Na prácu A. Václavíka viacerí autori nadviazali, alebo s ňou konfrontovali novšie výskumy. Napriek uvedenému nedostatku je táto monografia najhodnotnejším národopisným dielom, ktoré približuje spôsob života a kultúru v chorvátskej diaspore na Slovensku.

Významným bádateľom v oblasti výskumu jazyka chorvátskych kolonistov na Slovensku bol spolupracovník A. Václavíka, V. V á ť n ý.⁵ Okrem výsledkov jazykovedného výskumu uverejnil vo svojich prácach i folklórne texty a dotkol sa i celkovej národnostnej situácie

v uskúmaných oblastiach. V niektorých prácach uplatnil diachrónny komparatívny prístup. Takým je napr. článok nadväzujúci na Václavíkov a Černíkov výskum ľudových piesní, ktorý V. Vážný porovnáva s prácou J. Kurelaca z roku 1871.⁶ Vo viacerých prácach sa zaoberá i otázkou etnického povedomia.

Na III. kongrese slovanských geografov a etnografov v Belehrade roku 1930 vystúpili s príspevkami o Chorvátoch na Slovensku V. P r a ť á k a J. H ů s e k.⁷ V. Pražák prináša poznatky z oblasti ľudového odevu a textílií, ktoré získal v chorvátskych obciach na juhozápadnom Slovensku. V tomto období vyšla monografia M. U j e v i č a o burgenlandských Chorvátoch, v ktorej sa zmienil i o niektorých chorvátskych obciach z okolia Bratislavy. Uverejnil v nej i národopisný materiál obyčaji a folklóru Burgenlandu.⁸ V povojnovom období prichádza so sériou prác o Burgenlande český zemepisec J. H ů r s k ý. Roku 1948 uverejnil stručný príspevok o etnickom vývoji zadunajských obcí v rokoch 1659—1930.⁹ V prehľadnej tabuľke podáva poradie kvantitatívneho zastúpenia chorvátskeho, nemeckého a maďarského etnika v obciach Jarovce, Rusovce a Čunovo. Ďalej uvádza percentuálne zastúpenie slovanského živlu v uvedených obciach. Ako podklad mu slúžili vizitačné protokoly, topografické príručky, kompendiá, priezviská obyvateľov a výsledky sčítania ľudu v rokoch 1880—1930. V ostatných príspevkoch a prácach sleduje chorvátskych kolonistov na širšom teritóriu,¹⁰ po severnú hranicu Burgenlandu, teda chorvátske obce na území Slovenska zostali mimo jeho pozornosti. Zaoberal sa však oblasťou bizoňsko-kimljanskou, ktorá leží v blízkosti slovenských zadunajských obcí a pred vytýčením novej politickej hranice na ne prirodzene nadväzovala. Slovan-skú skupinu bizoňsko-kimljanskú nazýva *Haci*. Túto etnickú skupinu lokalizuje medzi Mostom nad Litavou, Rábom,

Bratislavou a Neziderským jazerom. Uvádza početné tabuľky, v ktorých percentuálne vyčísluje rôzne sociálno-ekonomické javy zo života jednotlivých skupín slovanského obyvateľstva burgenlandských obcí. Jeho práce sú doplnené súbormi máp.

Ďalšou prácou o Chorvátach je historická monografia obce Lamač.¹¹ Okrem historických údajov v nej nachádzame konkrétne príklady dokumenujúce chorvátsku etnicitu, pričom prináša poznatky z materiálnej a duchovnej kultúry ľudu. Okrem Lamača spomína i okolité chorvátske obce — Devínsku Novú Ves a Dúbravku.

Viacere poznatky o Chorvátach priniesla v rámci výskumu slovanskej society v Bratislave D. L e h o t s k á.¹² Zaujíma sa predovšetkým o obyvateľstvo samotnej Bratislavy, o prímestské obce len v kontexte s mestom.

V náväznosti na monografiu A. Václavíka publikovala S. B u r l a s o v á štúdiu o hudobnom folklóre Chorvátskeho Grobu, v ktorej sleduje problematiku výskumu chorvátskeho obyvateľstva v širších súvislostiach.¹³ Základom tejto práce bolo porovnanie súčasného repertoáru chorvátskych piesní s repertoárom, ktorý zaznamenal A. Václavík s J. Černíkom. Všima si i používanie chorvátskeho jazyka pri niektorých príležitostiach a stručne tiež ústny prozaický repertoár, ktorý dosiaľ nebol odborne preskúmaný.

Na niektoré práce o chorvátskych kolonistoch na Slovensku upozornil a zhodnotil ich R. J e ř á b e k v príspevku, ktorý má bibliografický charakter.¹⁴ Spomína práce A. Václavíka, V. Pražáka, J. Húska, V. Vážného a S. Burlasovej a podáva obraz o celkovej situácii dovtedajších výskumov moravských Chorvátov.

Prácou monografického charakteru z prostredia chorvátskych osídlencov je i kniha J. D u b o v s k é h o, ktorá vznikla pri príležitosti domnelého 400. výročia založenia osady Šenkvice chor-

vátskymi kolonistami.¹⁵ Na základe archívneho materiálu vytvoril autor obraz o hospodárskom a sociálnom postavení šenkvickej kolonistov. Okrem toho uverejnil etnografický materiál z oblasti ľudovej architektúry a obyčaji a všima si i postupujúcu asimiláciu chorvátskeho obyvateľstva. Chorvátskej toponymii na Slovensku venoval pozornosť R. K r a j č o v i č.¹⁶ Najpestrejší materiál nachádza v katastri obce Šenkvice, Chorvátsky Grob a v obciach ležiacich severozápadne od Bratislavy.

Problematikou chorvátskej kolonizácie z hľadiska marxistickej historiografie sa zaoberá K. K u č e r o v á.¹⁷ Okrem historických poznatkov a prameňov využíva pri výskume i výsledky etnografického, demografického, jazykovedného a historicko-geografického bádania. Systematická práca K. Kučerovej na tejto téme priniesla rad odborných príspevkov, ktoré sa stali základom pre historickú monografiu *Chorváti a Srbi v strednej Európe*. V tejto práci objasňuje zložité sídliskové a národnostné premeny, ktoré spôsobila vlna srbskej a chorvátskej kolonizácie nielen na Slovensku, ale aj v celej oblasti strednej a juhovýchodnej Európy.¹⁸ Použila v nej výsledky dovtedajších výskumov a príspevkov k danej téme i rozsiahle domáce a zahraničné archívne materiály, ktoré analyzuje a interpretuje z hľadiska marxistickej metodológie. Chorvátsku kolonizáciu skúma ako organický jav celej sústavy hospodárskych a sociálnych premien 16. a 17. storočia, pričom okrem nového metodologického prístupu a nových prameňov snažila sa uplatniť hľadisko teritoriálnej komplexnosti. Jej záujem sa sústreďuje predovšetkým na 16.—17. storočie, no výsledky výskumov sú výborným východiskom i pre skúmanie Chorvátov v nedávnej minulosti a v súčasnosti. Dozvedáme sa o životných podmienkach a vzťahu kolonistov k domácomu obyvateľstvu i o príčinách asimilácie alebo pretrvávania chorvátskeho

obyvateľstva ako národnostnej menšiny do súčasnosti.

Osobitnú pozornosť venuje K. Kučerová územiu Slovenska. Podrobne sa zaoberá osídľovaním jednotlivých oblastí i obcí, sleduje hospodárske a sociálne postavenie Chorvátov na Slovensku, pričom vyslovuje názory na stav tradičnej chorvátskej kultúry. Význam diela zvyšuje kriticky prehodnotený prehľad doterajších výskumov s množstvom bibliografických a pramenných údajov vrátane etnografických prác, vďaka ktorému je možné získať obraz o doterajších výsledkoch výskumu chorvátskeho osídlenia.

Historický vývoj jednotlivých prímestských obcí obsahuje kolektívne dielo *Dejiny Bratislavy*.¹⁹ Zmienky o chorvátskej kolonizácii sa nachádzajú v článkoch o Jarovciach, Rusovciach, Čunove, Devíne, Devínskej Novej Vsi, Dúbravke, Lamači, Vajnorochoch, Záhorskej Bystrici a Bratislavskom Podhradí. Stretávame sa s ňou opäť v príspevku D. Lehotskej o sociálnom a národnostnom vývine Bratislavy.

Údaje o chorvátskej kolonizácii nachádzame v rôznych prácach encyklopedického charakteru. Pozornosť si zasluhuje i materiál nachádzajúci sa v niektorých diplomových prácach, ktoré vznikli na Katedre etnografie a folkloristiky FF UK v Bratislave.²⁰ Prínosom pre výskum Chorvátmi osídlených obcí na západ od Bratislavy bude aj monografia *Záhorská Bratislava*, ktorú pripravuje Oddelenie etnológie Katedry etnografie a folkloristiky FF UK.

Hospodársko-sociálnymi a politickými príčinami sťahovania Chorvátov sa podrobne zaoberá K. Kučerová, preto kvôli prehľadnosti problematiky v stručnosti preberáme niektoré výsledky z jej prác. Bezprostrednou príčinou sťahovania Chorvátov bola turecká expanzia do Európy. Politické nepokoje výrazne zhoršili už i tak ťažké životné podmienky poddaných v južnej časti Uhorska. Dô-

sledkom feudálnej krízy v Chorvátsku v 15. stor. bola značná hospodárska i spoločenská roztrieštenosť a zložitý majetkovoprávne vzťahy. V 16. stor. bola krajina úplne hospodársky ochromená, čo najviac postihlo poddaných, ktorí museli znášať pracovnú a finančnú záťaž vyvolanú vojnovým stavom. Východiskom poddaných z tejto situácie bolo presídľovanie sa do menej vojnou ohrozených oblastí. Hoci sťahovanie poddaných bolo upravené zákonmi, vojnový stav a anarchia v krajine spôsobili neprehľadný pohyb obyvateľstva. V prvej polovici 16. stor. nadobúda vysťahovateľstvo neželateľné rozmery. Vysídľovanie poddaných malo dve základné formy: prvou bol legalizovaný odchod schválený a zorganizovaný zemepánom, resp. pololegalizovaný odchod zorganizovaný cudzím zemepánom, ktorý si straty pracovných síl kompenzoval odvádzaním poddaných na vlastné majetky a pomáhal im pri úteku. Druhou formou bol neorganizovaný útek roľníkov, zväčša v menších skupinkách, čo sa prejavilo neustálym drobným dosídľovaním chorvátskych osád. Priaznivé podmienky pre migráciu poddaných dotvárala i situácia na osídľovaných územiach. Všetky kolonizované oblasti, vrátane Slovenska, sa koncom 15. a začiatkom 16. stor. vyznačovali výrazným nedostatkom pracovných síl, spôsobeným krízou feudálneho systému, vojnami, morom, hladom a pod. Migráciu podporili i majetkové presuny medzi šľachtou po roku 1526.

Na Slovensku prebehlo osídľovanie Chorvátov v 16. storočí v troch väčších časových vlnách doplnených sústavným menším dosídľovaním. Na základe jazykovedných výskumov sa zistilo, že na Slovensko prišli Chorváti pravdepodobne z oblasti Sávy, z okolia Siseka, Kostajnice, Čazmy, Križevaca, Koprivnice, Kladuse, Slunja, Primyšlja a Krsťinja. Obce na území Slovenska, ktoré boli zasiahnuté chorvátskou kolonizáciou, ležia v bývalej Bratislavskej, Nit-

rianskej a Mošonskej župe. Z hľadiska územného a jazykovedného vydeľuje K. Kučerová tri oblasti zasiahnuté chorvátskou kolonizáciou — Záhorie, pridunajská oblasť a územie pod Malými Karpatmi.²¹ Každá z obcí vybraných pre výskum súčasného stavu ľudovej kultúry chorvátskych obyvateľov zastupuje jednu z týchto oblastí. Do súčasnosti sa však chorvátsky jazyk a povedomie zachovalo v piatich slovenských obciach (okrem skúmaných je to ešte Dúbravka a Čunovo). Hoci stupeň asimilácie obyvateľstva je vo všetkých troch obciach na približne rovnakej úrovni, výskum priniesol odchýlky spôsobené odlišným etno-historickým vývinom každej z nich. V tejto súvislosti je zaujímavá skúsenosť J. Hürského z Burgenlandu: „Je taky pozoruhodné, že v Gradišti, v této přírodně i kulturně přechodné oblasti, vyskytují se nápadné nesrovnalosti s obvyklými zákonitostmi (vliv izolované polohy, školního vzdělání, vícejazyčnosti atd.). Bylo třeba sledovat každou osadu zvlášť, neboť mnohé z nich představují svou tradicí i jazykem malý svět pro sebe“.²² Je teda potrebné poznať spoločensko-politickú situáciu skúmaných obcí a tiež okolnosti, ktoré ovplyvňovali asimilačný proces.

Do Devínskej Novej Vsi sa Chorváti prisťahovali v polovici 16. storočia, neskôr obec druhotne dosídľovali chorvátski kolonisti z Burgenlandu a Moravy.²³ Prevala chorvátskeho obyvateľstva sa odrazila i v názve obce Horvath Wyfalw. Po chorvátsky dodnes Devínsku Novú Ves nazývajú Novo Selo. Chorvátski kolonisti neboli v tejto oblasti osamotení. Pomerne dlho si Chorváti udržali prevahu v Devíne, kde však napokon boli potlačení nemeckým etnikom. Až do 20. stor. sa však chorvátsky jazyk udržal v Záhorskej Bystrici, Lamači a v Dúbravke, kde žije v súčasnosti ešte niekoľko rodín hovoriacich doma po chorvátsky. Manželských partnerov obyvatelia Devínskej Novej Vsi

najčastejšie nachádzali vo vlastnej obci, v Záhorskej Bystrici alebo v Dúbravke, čo prispievalo k udržaniu chorvátskeho jazyka i povedomia. Chorvátska zložka obyvateľstva bola v obci natoľko početná, že po chorvátsky sa naučili aj Iudia, ktorí sa sem prisťahovali z iných oblastí (napr. i Židia, ktorí tu vlastnili viacero obchodov).

Obyvatelia boli prevažne poľnohospodári. Svoje produkty často predávali na trhoch vo Viedni. Na cestách sa stretávali s Chorvátmi z Burgenlandu a Dolného Rakúska, čo tiež prispievalo k zachovaniu ich chorvátskeho povedomia. Po prvej svetovej vojne sa do Devínskej Novej Vsi prisťahovalo približne 500 Čechov, ktorí sa však usadili na okraji obce a do jej kultúry zasiahli len v malej miere. V tomto období prestáva byť prehľadný počet Chorvátov v obci, pretože po roku 1919 sa začali hlásiť k slovenskej národnosti. Výrazné zmeny v zložení obyvateľstva nastali v posledných desaťročiach. Došlo k rozsiahlej prestavbe a výstavbe obce. Časť obyvateľstva bola presídlená na bratislavské sídliská a do nových bytov sa spolu s nimi nasťahovali Iudia z rôznych častí Slovenska, ktorí si našli v Bratislave zamestnanie. Kontakty s mestom sa znásobili po roku 1972, kedy sa Devínska Nová Ves stala súčasťou Bratislavy a do obce zaviedli mestskú dopravu. Každodenný kontakt s mestom, školstvo, masovokomunikačné prostriedky a množstvo urbanizačných a industrializačných faktorov spôsobilo, že dnes vie v obci po chorvátsky sotva polovica zo 4500 obyvateľov.

Chorvátsky Grob patrí do skupiny obcí pod Malými Karpatmi. Podobne ako mnohé iné osady pezinského a červenokamenského panstva, Chorváti znovuzaložili Chorvátsky Grob na základoch bývalej vyľudnenej osady.²⁴ Z blizkých obcí sa Chorváti najneskôr asimilovali vo Veľkých a Malých Šenkvičiach, kde si jazyk zachovali až do

Besele vasmine svetke
vam od trca zelju
Majka i Fam
Herolema

Veľkonočný pozdrav z Burgenlandu. Jarovce 1975. Repro H. Bakaljarová

polovice 19. storočia. Obyvateľstvo blízkeho Slovenského Grobu bolo nemeckej a slovenskej národnosti. Medzi oboma obcami však existoval čulý styk a v dôsledku manželských zväzkov i výmena obyvateľov. Kým v roku 1919 si ešte väčšina občanov Chorvátskeho Grobu uviedla chorvátsku národnosť,²⁵ v medzivojnovom období sa už všetci hlásili k slovenskej národnosti. Hoci Chorvátsky Grob nie je dnes súčasťou Bratislavy, blízkosť mesta a okolité slovenské obce mali značný vplyv na zloženie obyvateľstva v obci i na zachovanie kultúrnych javov chorvátskeho pôvodu.

Jarovce sú súčasťou chorvátskej diaspory, z ktorej sa na území Slovenska nachádzajú obce Jarovce, Rusovce a Čunovo. V Rusovciach sa však v priebehu 18. storočia usadilo pomerne veľa remeselníkov a obchodníkov nemeckého pôvodu a na miestnom panstve nachádzali pracovné príležitosti Maďari, z ktorých sa tu mnohí natrvalo usídlili. Po druhej svetovej vojne bolo 40 nemeckých rodín vysídlených a namiesto nich sa sem prisťahovali Slováci zo severných oblastí Slovenska. V dôsledku migrácie obyvateľstvo Rusoviec chorvátsky charakter stratilo. Jarovce i Čunovo si však chorvátsky jazyk i povedomie udržali až do súčasnosti. Obyvatelia Jaroviec boli prevažne poľnohospodári. Počas existencie Rakúsko-Uhorskej mo-

Blažene Božičnje
svetke i srčno Novo
Leto vam Zeljino
Fam.

Vianočný a novoročný pozdrav z Burgenlandu. Jarovce 1975. Repro H. Bakaljarová

narchie mali kontakt s Viedňou i Bratislavou, čo ovplyvnilo ich kultúru. V roku 1918 všetky tri zadunajské obce pričlenili k Maďarsku, pretože boli súčasťou Mošonskej župy. Inoetnické prostredie, odlišné vierovyznanie i jazyková bariéra zapríčinili relatívnu izoláciu obyvateľstva týchto obcí. O Chorvátoch v Jarovciach sa dozvedáme z úradných záznamov, pretože na rozdiel od ostatných skúmaných obcí si zachovali chorvátsku národnosť. V roku 1930 žilo v obci 502 Chorvátov, 182 Maďarov a 139 Nemcov.²⁶

Významným prelomom v živote obyvateľov obce bol rok 1947, kedy boli Jarovce spolu s Rusovcami i Čunovom pričlenené k Československu. Meniace sa politické hranice spôsobili, že Jarovčania majú dodnes veľa príbuzných v chorvátskych obciach v Rakúsku a v Maďarsku. Udržiavajú s nimi kontakty návštevami pri významných rodinných udalostiach, obdarúvaním sa a korešpondenciou. Najintenzívnejšie styky majú s rakúskym Kittsee, Pamou a maďarským Horvátkimle a Bezenye. V roku 1972 sa obec stala administratívnou súčasťou Bratislavy, avšak väčšina podstatných charakteristických znakov jej dáva ráz vidiecky, a to aj pri rýchlych zmenách sociálnej štruktúry obyvateľstva. Urbanizácia, industrializácia, rast vzdelanosti, dochádzanie do zamestnania

do Bratislavy a výstavba nových rodinných domov narušili predchádzajúcu relatívnu izolovanosť Chorvátov. Napriek tomu sú tu i v súčasnosti badateľné vplyvy zložitého etnického a politického vývinu.

Spoločným znakom obcí osídlených Chorvátmi sú priezviská obyvateľov zakončené koncovkou -ič, -ovič (Frátrič, Vlašič, Martanovič, Besedič, Mikletič, Sobolič, Varenič atď.). V každej zo skúmaných obcí sa vyskytuje vyše dvadsať takýchto mien, pričom v každej obci sú odlišné. V minulosti boli práve priezviská považované za indikátor určovania chorvátskej národnosti. Skutočný stav to však skreslovalo, pretože nie všetci Chorváti mali chorvátske mená a všetky mená zakončené touto koncovkou neboli chorvátske. To platí ešte viac v posledných rokoch, pretože exogamia sa stala prevažujúcou formou pri výbere partnera. V zadunajských obciach prevzali niektoré priezviská nemecký prepis (Palleschitz, Mallinerits). Častým menom Chorvátov v Jarovciach je Wolf a v Devínskej Novej Vsi Vlk. Pravdepodobne sú odvodené od chorvátskeho mena Vuk. Ďalším rozšíreným priezviskom, svedčiacim o chorvátskej kolonizácii je Horvát, Chorvát.

Dnešné krstné mená už nepoukazujú na chorvátsky pôvod obyvateľov. Chorvátske sú len ich domáce tvary: *Mare*, *Marica* (Mária), *Jele* (Helena), *Jiva* (Ján), *Vide* (Vít), *Štiefe*, *Mate*, *Jure*, *Tuome*, *Pave* atď. Tieto tvary mien však používajú len v rodinnom prostredí alebo v styku s rodákmi z obce, ktorí rozprávajú po chorvátsky.

Ďalším pozostatkom chorvátskej kolonizácie, pretrvávajúcim do súčasnosti, sú mikrotoponymické názvy jednotlivých častí chotárov obcí. „Dnes pôvodom chorvátske názvy sú poznačené rozličným stupňom substitúcie či už v hláskovom, alebo morfematickom sklade. V zásade si však tieto názvy južnoslovanský štruktúrny ráz zachováva-

jú.“²⁷ Najviac chorvátskych chotárných názvov sa zachovalo v Jarovciach²⁸ (*Cilíne*, *Gmejnski jarok*, *Gospuodsko puole*, *Zádňe kluoftce*, *Lúžic*, *Stazica*, *Zavrce*, atď.), početné názvy boli živé i v pamäti niektorých obyvateľov Devínskej Novej Vsi (*Grba*, *Zdolinec*, *Gláнец*, *Crikojeno*, *Črišnova draga*, *Glavica*, *Pizdica*, atď.). Menej sa ich zachovalo v Chorvátskom Grobe (*Brige*, *Príčnice*, *Pri drahách*, *Krče*, atď.). Dokladom o chorvátskej kolonizácii sú niektoré chotárne názvy i v obciach, kde v súčasnosti nijaké iné stopy po chorvátskom etniku nenachádzame.

Okrem sociálno-politických a etnických pomerov, v ktorých Chorváti žili, mali značný podiel na udržiavaní chorvátskeho jazyka a etnického povedomia chorvátski kňazi. Pre väčšinu chorvátskych diaspor v strednej Európe je charakteristická prislusnosť k rímsko-katolíckej cirkvi. Pritomnosť chorvátskych kňazov a chorvátske kázne znamenali inštitucionálne podchytenie chorvátskeho jazyka. Po osídlení nových území mali mnohé chorvátske obce vlastného kňaza. Na Slovensku však cirkev postupne vymieňala chorvátskych kňazov za slovenských a podporovala i vzájomné sobáše slovenských a chorvátskych katolíkov, čo viedlo v mnohých obciach k úplnej asimilácii chorvátskeho etnika.²⁹ V Devínskej Novej Vsi chorvátski kňazi pôsobili do 18. storočia, no pod vplyvom obyvateľstva sa po chorvátsky naučili aj ďalší kňazi, ktorí v tomto jazyku kázali až do začiatku 20. storočia. V súčasnosti sa tu ešte počas vianočných sviatkov spieva na polnočnej omši niekoľko cirkevných chorvátskych piesní.

Odlišná situácia bola v zadunajských obciach, ktoré boli obklopené nemeckým a maďarským obyvateľstvom. Potrebu chorvátskych kázni tu okrem odlišného vierovyznania nechorvátskeho obyvateľstva vyvolávala i prirodzená jazyková bariéra. Tieto okolnosti spôsobili, že v Rusovciach existovali ešte na prelome

19. a 20. storočia chorvátske kázne popri nemeckých. V Jarovciach sa chorvátske kázne udržali až do päťdesiatych rokov. V súčasnosti tu pretrváva ešte cirkevná liturgia v chorvátskom jazyku, nápisy na stenách kostola sú chorvátske, i náboženská literatúra v chorvátskom jazyku, donesená z rakúskeho Burgenlandu, upevňuje chorvátske povedomie obyvateľov. Každoročne sa niektorí obyvatelia obce zúčastňujú chorvátskej omše v maďarskom Györi, ktorá je príležitosťou pre stretnutie Chorvátov z viacerých oblastí. Svojím spôsobom je táto omša obmenou púti, ktorých sa Chorváti v minulosti pravidelne zúčastňovali. Chorvátski kolonisti tu nadväzovali kontakty a zároveň si upevňovali vedomie spoločného pôvodu. Takýmto pútnickým miestom bola i Dúbravka, kde sa na sviatok sv. Damiána a Kozmu (27. septembra) konali v minulosti púte Chorvátov zo Slovenska, Zadunajska a Rakúska. Vzdialenejšími najznámejšími pútnickými miestami bol Eisenstadt, Baumgarten, Dürnbach a maďarská Kópháza.

Popri chorvátskych kňazoch zohrali v Jarovciach významnú úlohu pri zachovávaní chorvátskeho jazyka i učiteľia. Do roku 1947 sa tu totiž v prvých dvoch ročníkoch základnej školy vyučovalo po chorvátsky. Učebnice si zaobstarávali z Györu. Snahy o zavedenie chorvátskych škôl boli v roku 1928 i v Devínskej Novej Vsi. Obyvatelia pripisujú ich negatívny výsledok richtárovi z Lamača, ktorý spravoval obce a údajne nebol Chorvátom naklonený. V skutočnosti tu však neexistovali objektívne podmienky pre vznik chorvátskych škôl (ako napr. v Jarovciach, obklopených v medzivojnovom období neslovanským obyvateľstvom), pretože u Chorvátov sa v minulosti neobjavila snaha sformovať sa do národnostnej menšiny s vlastnými inštitúciami, okrem toho popri chorvátskom jazyku ovládali rovnako dobre aj

jazyk slovenský. Hoci v Bratislave žilo dosť príslušníkov inteligencie chorvátskeho pôvodu,³⁰ neboli dostatočne národne uvedomelí na to, aby podporili národné povedomie širších vrstiev osídlencov. Naopak, oni sa asimilovali rýchlejšie.

Vedomie spoločného pôvodu s juhoslovanskými a burgenlandskými Chorvátmi si obyvatelia skúmaných obcí upevňovali prostredníctvom mnohých kultúrno-spoločenských podujatí. Jarovčania dvakrát hostili divadelníkov a raz spevokol z Burgenlandu. V roku 1982 úspešne vystupovala spevácka skupina z Jaroviec v rámci chorvátskeho kultúrneho dňa v Maďarskej Kópháze. O rok neskôr bola táto skupina pozvaná do Viedne na oslavu 450. výročia príchodu Chorvátov na rakúske územie, ale z organizačných príčin sa táto návšteva nekonala.

Chorvátsky Grob navštívilo ochotnícke divadlo z juhoslovanskej Selenče. Vzhľadom na to, že išlo o juhoslovanských Slovákov, s miestnym obyvateľstvom sa rozprávali po slovensky. Chorvátsky pôvod obyvateľov obce symbolizuje socha v miestnom kostole, vytesaná z kameňa privezeného z Chorvátska.

Devínska Nová Ves hostila divadlo zo Záhrebu a nadviazala družbu s chorvátskou obcou Labin, s ktorou uskutočnila aj niekoľko výmenných zájazdov. Pri tejto príležitosti obyvatelia Devínskej Novej Vsi našťudovali na základe zozbieraného folklórneho materiálu divadelnú hru *Novosielski kípci*, s ktorou účinkovali v družobnej obci. V roku 1974 použil Ondrej Demo výber z tejto divadelnej hry v rozhlasovej nahrávke o chorvátskom folklóre v Devínskej Novej Vsi. V kultúrnom dome sa miestni obyvatelia stretli so zadunajskými Chorvátmi z Jaroviec a Čunova. Vedúci osvetových stredísk týchto obcí vzájomne spolupracujú. Devínsku Novú Ves navštívili aj Chorváti z Burgenlandu.

V šesťdesiatych rokoch, keď boli najviac rozvinuté kultúrne kontakty s Juhoslávou, vznikla pri komisii pre kultú-

ru a školstvo MNV subkomisia pre chorvátske záležitosti, ktorej cieľom bolo vytvoriť Chorvátske kultúrne združenie (Hrvatsko kulturno dršstvo). V zakladajúcej listine sa uvádza: „Obec Devínska Nová Ves má svoju vyše štyri storočia starú chorvátsku tradíciu s typickými, dodnes živými prvkami pôvodnej chorvátskej reči, so svojráznymi piesňami, zvykmi, krojmi a predmetmi, ktoré nesú stopu pôvodného výtvarného umenia. Táto pozostalosť má značnú národopisnú hodnotu. Z celkového počtu 4200 obyvateľov je pôvodných obyvateľov väčšia polovica, ktorí v rodinách a miestnom styku používajú bežne chorvátsku reč“.³¹ Subkomisia spolupracovala s Maticou chorvátskou v Záhrebe. Matica chorvátska poslala do knižnice Devínskej Novej Vsi asi 400 kníh v chorvátskom jazyku a vyslala lektorku, ktorá tu dva mesiace viedla kurz spisovnej chorvátčiny. Kurzu sa zúčastnilo asi 80 občanov. Zároveň Matica chorvátska zorganizovala jazykovedný a národopisný výskum medzi Chorvátmi na Slovensku. Výsledky tohto výskumu však u nás nie sú známe. Len Umenovedný ústav SAV vlastní nahrávky chorvátskych piesní, ktoré tu v roku 1969 zaznamenal chorvátsky výskumník Jerko Bezić. Počas existencie subkomisie pre chorvátske záležitosti bolo zozbierané nevelké množstvo folklórneho materiálu.³² Kontakty s Juho-sláviou a Burgenlandom vrcholili koncom šesťdesiatych rokov, kedy začínali nadobúdať nacionalistickú orientáciu a ohrozovali dovtedy pokojné spolužitie so Slovákmi v socialistickom Československu. Z týchto dôvodov boli v nasledujúcich rokoch obmedzené, alebo celkom zrušené.

Tradičná kultúra chorvátskych obcí sa dostala do centra pozornosti bádateľov pomerne neskoro, až v druhej polovici 19. storočia. Potomkov chorvátskych kolonistov nachádzajú v tomto období v pokročilom štádiu kultúrnej asimilácie. Spoľahlivým znakom svedčiacim

o ich pôvode bol len chorvátsky jazyk. J. Jacovský konštatuje, že Chorváti v Chorvátskom Grobe si zachovali len „reč a mravy otcovské“.³³ A. Václavík dospel na základe výskumov Chorvátskeho Grobu k názoru, že „horvatské obyvateľstvo Bratislavskej stolice zväčša stratilo svoje mravy, pohádky, povesti, piesne, zvykoslovie, kroj... a až na Horvátsky Grob, Dúbravku a Devínsku Novú Ves stratilo v polovici 19. storočia i svoju materinskú reč“.³⁴ Za hlavné príčiny ich kultúrnej asimilácie považuje civilizáciu kraja, cezpoľné manželstvá, a najmä nedostatok chorvátskych kňazov. J. Hůrský vychádza z poznatkov o širšom teritóriu osídlenom Chorvátmi. „Ich tradičnú kultúru charakterizuje: Imigranti preto prevzali kroj, tanec, spôsob práce a z veľkej časti chovanie, neprevzali však piesne, zvykoslovie a tradičné múdroslovie. Zdá sa, že si dlho zachovali kmeňové sebavedomie a zvláštny spôsob čítania.“³⁵ Odborná literatúra o Burgenlande a pramenný historický materiál sa stali podkladom pre K. Kučerovú, ktorá konštatuje: „Tradičia, ktorú si Chorváti z pôvodného domova priniesli, sa redukovala na konzervovanie jazyka, niektorých piesní a čiastočne na stavby domov. Ostatné zvyky a obyčaje, ako sú dodnes v etnografickej literatúre spracované, podľahli vplyvu prostredia do takej miery, že je sporné poukazovať na chorvátsky pôvod... Chorvátski kolonisti 16. storočia na území Burgenlandu, Dolného Rakúska, ale aj v ostatných oblastiach kolonizovaného územia si 1. uchovali piesne, niektoré zvykoslovie, múdroslovie a psychické ustrojenie, naturel, ktorého črty pretrvávajú; 2. prevzali kroj, tanec a pod.“³⁶

V týchto charakteristikách nachádzame mnoho rozporov a nepresností, ktoré vznikli nedostatočným výskumom chorvátskej diaspory v minulosti. Špecifické prvky tradičnej kultúry Chorvátov hľadali bádatelia prevažne v porovnávaní s okolitým prostredím. Neexistuje však

žiadna etnografická práca, ktorá by sa pokúsila porovnať tradičnú kultúru Chorvátov na Slovensku s kultúrou oblastí, z ktorých pravdepodobne na naše územie presídlili. Potom je otázka, či zistené odlišnosti sú pozostatkom kultúry prenesenej z pôvodných sídiel alebo sa sformovali až na novoosídlenom území ako dôsledok integračných alebo dez-integračných procesov. Napr. také vlastnosti etnika, ako je jeho psychické ustrojenie, naturel či „zvláštny spôsob cítenia“ určite kolonizácia a život v inoetnickom prostredí ovplyvnili. Môžu byť však podobnejšie psychickému ustrojeniu iných stredoeurópskych enkláv a diaspor, ktoré v minulosti postihli podobné osudy, ako samotných obyvateľov Chorvátska.

V oblasti materiálnej kultúry bola snaha hľadať etnické odlišnosti v odevu a v staviteľstve. O ľudovom odevu Chorvátov na Slovensku priniesol najpodrobnejšiu štúdiu V. P r a ž á k. Predložil v nej svoje úvahy o podiele Chorvátov na formovaní súdobého ľudového odevu. Dospel k názoru, že „kroj se úplně ztožňuje s příslušnými krojovými a výzdobnými typy sousedních osad slovenských a to v celku i v podrobnostech. Nevykazuje žádných chorvátských zvláštností, pro které by mohl být označován za chorvátský ... Některé rozdíly se zachovali pouze v terminologii. Neřešili jak vidno slovenský kraj naráz v jeho dnešní formě, ale byli účastni už též na jeho vývoji a doplňování. V celku však možno říci, že sami na vývoj zdejšího kroje vlivu neměli a že k němu nepřispěli ... A totéž jeví se i v ohledu výzdobním“.³⁷ Hoci sú jeho myšlienky formulované dosť rozporne, je z nich zrejmé, že Chorváti nepriniesli nijaké prvky, ktorých pôvod by sa dal potvrdiť v chorvátskom ľudovom odevu. Podobné myšlienky tiež protirečivo sformuloval A. V á c l a v í k: „Vlivy horvatizácie v kroji sú isté ... je však ťažko povedať, či sú z pôvodnej kolonizácie. ... Pre

priame vlivy horvátské v kroji nemáme pádných dokladov ani z ostatných dedín Horvatmi osídlených.“³⁸ Za pozostatok chorvátskeho odevu považuje A. H ú š č a v a šubice, čiapky z červeného súkna lemované kožušinou, ktoré sa v Lamači nosili do polovice 19. storočia.³⁹ Ďalšie údaje o tejto odevnej súčiastke, ktoré by potvrdili jej chorvátsky pôvod, však neexistujú. Problematiky ľudového odevu sa dotkol aj F. K a l e s n ý. Zistil, že odlišnosti sa vyskytujú len v nárečovej terminológii. V. N o s á l o v á pripúšťa možnosť vplyvu chorvátskej kolonizácie v trnavskom a záhoráckom variante kroja.⁴⁰ Mimo pozornosti bádateľov zostali zadunajské obce, ktorých odev podliehal odlišným vývinovým vplyvom, než odev na Slovensku.

V oblasti ľudového staviteľstva považujú viacerí autori za prínos chorvátskych kolonistov väčší zmysel pre farebnosť pri vonkajšej úprave domov.⁴¹ Hoci Chorváti skutočne obývajú oblasti, v ktorých bola maľovaná výzdoba domov rozšírená, je sporné považovať len ich za pôvodcov tohto javu. Skromné zmienky o priestorovej dispozícii domov, stavebnom materiáli a vnútornom zariadení nepriniesli nijaké dôkazy, že by sa tu prejavili etnické odlišnosti. V oblasti ľudovej výroby a zamestnania ľudu tiež nenachádzame nič, čo by nasvedčovalo chorvátskemu pôvodu. V nárečovej terminológii Chorvátov existujú však názvy rôznych hospodárskych náradí a pracovných úkonov, na základe čoho sa dá predpokladať, že im boli známe už v pôvodných sídlach. Málo preskúmaná je ľudová strava (okrem Chorvátskeho Grobu, kde sa ňou zaoberal A. V á c l a v í k), v ktorej sa mohli zachovať niektoré etnické odlišnosti. V oblasti materiálnej kultúry je teda najvýraznejším a v súčasnosti možno jediným spoľahlivým znakom chorvátskeho pôvodu obyvateľov skúmaných obcí nárečová terminológia, ktorá je dosiaľ pomerne rozvinutá a zachovaná vo vedomí najstaršej gene-

rácie. Podobne i v oblasti duchovnej kultúry sa prejavujú chorvátske prvky predovšetkým v jazykovej zložke.

Podobné výročné obyčaje boli v Jarovciach a v Devínskej Novej Vsi. V oboch obciach sa zachovali popri slovenských aj chorvátske texty s náboženským obsahom, ktoré sa k týmto obyčajam viazali. Je otázne, či boli prinesené z Chorvátska, alebo sa sformovali pod vplyvom Burgenlandu, ktorého kultúrny život sa rozvíjal takmer výlučne na náboženskom základe. Obyčaje Chorvátskeho Grobu, ako ich zaznamenal A. Václavík, podľahli už začiatkom 20. storočia slovenskému vplyvu. V Jarovciach sa zachovali i chorvátske piesne viazané k rodinným obyčajom, ktoré občas spievajú aj v súčasnosti. Ide o náboženskú pieseň, ktorú spievajú pri spúšťaní truhly do hrobu a svadobnú pieseň viazanú na snímanie závoja nevesty. Relatívne vysoký stupeň religiozity sa negatívne prejavuje i pri formovaní súčasných občianskych obradov, najmä v súvislosti s organizovaním občianskych pohrebov a rozlúčiek.

Okrem folklóru viažúceho sa k obradom sa dosiaľ zachovali v skúmaných obciach chorvátske ľudové piesne a krátke slovesné útvary. Spomínaný materiál J. Beziča obsahuje 24 piesní z Devínskej Novej Vsi, 43 piesní z Jaroviec a 11 chorvátskych piesní z Chorvátskeho Grobu. V Devínskej Novej Vsi a v Jarovciach tvorí časť týchto piesní aktívny spevný repertoár obyvateľov. Oživené boli prostredníctvom záujmových kolektívov. V Jarovciach vyvíja činnosť spevácka skupina žien, nazývaných po chorvátsky *Jačkarice* (*jačič* — spievať). V Devínskej Novej Vsi oživil chorvátsky repertoár spevokol a ochotnícke divadlo, ktoré tu fungovalo v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch. Chorvátske piesne sa v súčasnosti spievajú pri rodinných oslavách, posedeniach dôchodcov organizovaných ZPOZ-mi a pri stretnutiach Chorvátov z viacerých obcí.

V Chorvátskom Grobe zaznamenal A. Václavík s J. Černíkom 8 melódií a viac textových zlomkov chorvátskych piesní. Už vtedy však tieto piesne netvorili súčasť aktívneho repertoáru obce: „... len s veľkými ťažkosťami ich zlomky mohol som od starých pamätníkov zaznamenať“.⁴² Keď výskum chorvátskych piesní zopakovala v Chorvátskom Grobe S. Burlasová, obyvatelia poznali už len štyri z týchto piesní, z toho dve sa naučili spätne z Václavíkovej monografie.

Spevný repertoár jednotlivých obcí je takmer úplne odlišný a nesúrodý. Vyskytujú sa tu piesne, ktoré vývinove zodpovedajú obdobiu, v ktorom prišli chorvátski kolonisti na Slovensko,⁴³ sú tu však i piesne prinesené vojakmi z Juhooslávie počas prvej svetovej vojny, piesne preložené do chorváčtiny so slovenskými nápevmi, ďalej svetské a cirkevné piesne naučené z chorvátskych spevníkov z Burgenlandu. Piesňový materiál obcí z chorvátskym obyvateľstvom by mohol byť i v súčasnosti zaujímavým východiskom pre porovnávacie štúdium chorvátskej kolonizácie v širšom meradle.

Z ďalších folklórnych žánrov sa zachovalo niekoľko riekaniek, detských modlitieb, prísloví a porekadiel a iných krátkych slovesných útvarov.

V každodennom živote sa Chorváti od ostatného obyvateľstva odlišujú chorvátskym nárečím. Až do súčasnosti je platné konštatovanie V. Vážného, že: „... Chorvátsky jazyk je doteraz najvýraznejším prejavom ich zachovávaného svojrázneho života, zo všetkých zložiek duchovnej kultúry prinesených zo starej vlasti najdlhšie a najvytrvalejšie odoláva nivelizujúcej moci okolia...“⁴⁴ Chorvátske obce na Slovensku spadajú do dvoch nárečových oblastí. Prvou je oblasť čakavská, týmto nárečím hovoria Chorváti v zadunajských obciach a v obciach ležiacich na severozápad od Bratislavy. Táto nárečová oblasť ďalej po-

kračuje v Burgenlande a na Morave. Druhou je oblasť kajkavská (alebo kajkavsko-štokavská), nachádzajúca sa na východ od Bratislavy. Do súčasnosti sa kajkavské nárečie zachovalo len v Chorvátskom Grobe. Príslušníci oboch jazykových oblastí v dôsledku vzájomných stretnutí o rozdieloch v jazyku vedia a sami na ne pri výskume upozorňovali.⁴⁵ Slovník oboch nárečí obsahuje mnoho cudzích slov, poukazuje na kultúrne prostredie, v ktorom Chorváti žili a žijú. V Chorvátskom Grobe je jazyk značne zmiešaný so slovenčinou, v Devínskej Novej Vsi aj s nemčinou a v Jarovciach s nemčinou a maďarčinou. Niektoré slová sú talianskeho pôvodu (*kuofan, fa-cuol*).

Používanie chorvátskeho jazyka vo viacgeneračnej rodine a v rámci obce sme skúmali prostredníctvom dotazníkového prieskumu.⁴⁶ V každej obci vyplnilo dotazníky 20 informátorov z rodín, v ktorých sa hovorilo alebo dosiaľ hovorí po chorvátsky, pričom informátori boli zástupcami najstaršej generácie. Výsledky prieskumu ukázali v jednotlivých obciach odchýlky v stupni asimilácie.

Prvá časť dotazníka sa týkala jazyka, ktorým sa dorozumievali rodiny informátorov. Zaujímalo nás, akým jazykom sa hovorilo v rodinách, z ktorých pochádzali informátori, ich partneri a ako sa rozprávajú vo vlastných rodinách s príslušníkmi troch generácií. Nasledujúca tabuľka je zostavená z výsledkov výskumu. Čísla v zátvorke uvádzajú počet prípadov, keď sa chorvátsky jazyk miešal s iným.

V Jarovciach a v Devínskej Novej Vsi sa chorvátsky jazyk používa v skúmanej vzorke približne rovnako, pričom u strednej a mladšej generácie je výrazne na ústupe. V Chorvátskom Grobe sme chorvátsky jazyk zaznamenali v polovici skúmaných rodín, pričom s najmladšou generáciou sa po chorvátsky zhovárajú veľmi zriedkavo. V školských

Po chorv. rozprávajú	Jarovce	Dev. Nová Ves	Chorv. Grob
Informátori pochádzajúci z chorv. rodín	19	18	13
Partneri z chorv. rodín	14	16	9
s manželom	14	19	10
s deťmi	10 (+6)	8 (+5)	7 (+3)
s vnukmi	3 (+6)	3 (+4)	0 (+1)

a predškolských zariadeniach sa vyučuje po slovensky a deti sa medzi sebou po chorvátsky vôbec nerozprávajú.

V mimorodinnom prostredí sa v súčasnosti chorvátsky jazyk uplatňuje najmä v susedskom styku. Susedom, ktorí po chorvátsky nerozprávajú, sa Chorváti prispôsobujú a hovoria s nimi po slovensky či maďarsky. S neznámymi ľuďmi hovoria len po slovensky. Podobná situácia je i na miestnych pracoviskách a vo verejných zariadeniach obce. Po chorvátsky hovoria len vtedy, ak sa navzájom poznajú a všetci zhovárajúci sa ovládajú túto reč.

Pre chorvátske obce je u najstaršej generácie príznačný bilingvизmus až tetralingvизmus. Najviac jazykov ovládajú Chorváti zo zadunajských obcí. V Jarovciach sa 19 informátorov dohovoria po chorvátsky, slovensky, nemecky a maďarsky, jeden len po chorvátsky a slovensky. V Devínskej Novej Vsi ovládalo uvedené štyri jazyky 8 informátorov, 12 vedelo len po chorvátsky a slovensky. Najmenšiu pestrosť v jazykových znalostiach sme zaznamenali v Chorvátskom Grobe, kde všetci informátori ovládali chorvátsky a slovenský jazyk. Vo všetkých obciach je však väčšine informátorov najbližší materinský chorvátsky jazyk. Potvrdili to odpovede na otázku, v akom jazyku informátori

rozmýšľajú. V Jarovciach chorvátsky rozmýšľalo 17 informátorov a traja miešajú chorvátčinu s inými jazykmi, v Devínskej Novej Vsi 15 informátorov a 4 jazyky striedajú, v Chorvátskom Grobe 17 informátorov a 3 rozmýšľajú čiastočne po slovensky. V Jarovciach sa u viacerých informátorov viažu k maďarčine také úkony, ktoré bezprostredne súviseli s vyučovaním v maďarskom jazyku — počítanie, písanie, no osobná korešpondencia sa vyskytuje i v chorvátčine.

Chorvátsky jazyk sa vyskytuje výlučne v ústnej forme, len v Jarovciach sa nachádzajú chorvátske nápisy na náhrobných kameňoch i na stuhách pohrebných vencov. Značná nejednotnosť v gramatike týchto nápisov svedčí o skutočnosti, že písaná forma chorvátskeho jazyka tu nie je rozvinutá. Aj čítanie v spisovnom jazyku robí väčšine slovenských Chorvátov ťažkosť, pretože sa dosť odlišuje od ich nárečia. Napriek tomu sa v mnohých rodinách nachádza chorvátska literatúra. Ide zväčša o náboženské knihy, staré kalendáre, noviny a časopisy zasielané Maticou chorvátskou.

Odlíšny vývoj obcí, najmä čo sa týka ich pričlenenia do rôznych štátnopolitických celkov v medzivojnovom období, zanechal výrazné stopy v etnickom povedomí obyvateľov, ktoré nemusí byť vždy v súlade s oficiálne uvádzanou národnosťou. Kým v Devínskej Novej Vsi a v Chorvátskom Grobe boli všetci informátori slovenskej národnosti, v Jarovciach 18 uviedli národnosť chorvátsku. Respondenti odpovedali aj na otázku, čím sa neoficiálne cítia byť. Odpovede boli v porovnaní s ich oficiálnou národnosťou dosť diferencované. V tabuľke uvádzame, koľko informátorov sa

v jednotlivých obciach považovalo za Slovákov, za Chorvátov, koľko sa nevedeli rozhodnúť čím vlastne sú, a koľko na danú otázku neodpovedali.

	Jarovce	Dev. Nová Ves	Chorv. Grob
Považujú sa za Slovákov	2	12	11
Považujú sa za Chorvátov	14	2	3
Nevedeli sa rozhodnúť	4	5	5
Nevyjadřili sa	—	1	1

Najviac obyvateľov s chorvátskym etnickým povedomím sa nachádzalo v Jarovciach, čo zodpovedá celkovému etnickému a historickému vývinu tejto obce. Hoci v Devínskej Novej Vsi a v Chorvátskom Grobe sa obyvatelia prihlásili po vzniku Československa k slovenskej národnosti dobrovoľne a bez nátlaku, aj tu sa ešte medzi najstaršou generáciou nájdu ľudia, ktorí sa považujú viac za Chorvátov než za Slovákov. V súčasnosti však ide viac o uvedomovanie si odlišného pôvodu v porovnaní s okolitým obyvateľstvom, než o stotožňovanie sa s Chorvátmi z Juhoslávie. O dejiny chorvátskej kolonizácie prejavujú živý záujem, no o dianie v samotnom Chorvátsku majú málo informácií i znalostí.

Chorvátov na Slovensku nachádzame v záverečných fázach etnickej asimilácie. Napriek svojej prispôsobivosti sa chorvátske etnikum asimiluje a včleňuje do slovenského národa len pomaly a svoje špecifické etnické prejavy si udrží pravdepodobne ešte niekoľko desiatok rokov.

- 1 JACOVSKÝ, J.: Pod Malými Karpatmi. Slovenský letopis pre históriu, topografiu, archeológiu a etnografiu, 2, 1877, s. 140.
- 2 L.: Pozostatky chorvátskych osád na Slovensku. Sokol, 4, 1867.
- 3 VÁCLAVÍK, A.: Podunajská dedina v Československu. Bratislava 1925.
- 4 Tuto tému sa zaoberal i v článku Otázka juhoslovenskej kolonizácie v československom národopise. Slov. Pohľ., 47, 1931, s. 490.
- 5 VÁŽNÝ, V. sa touto problematikou zaoberá najmä v prácach: Čakavské nárečie v slovenském Podunají. Bratislava 1927; O dnešním jazykovém stavu v charvátskych kolóniách v Republice československé. Sbor. MS, 4, 1926, s. 7; Mluva charvátskych osád v Republice československé. Českoslov. Vlastiv., 3 — jazyk, 1934, s. 518; O niektorých horvátskych variantoch horvátskych alebo slovenských piesní ľudových v Horvátskom Gróbe. Sbor. MS, 4, 1926, s. 23.
- 6 KURELAC, J.: Jačke ili narodne pesme prostoga i neprostoga po župah Šopronskoj, Mošonskoj i Železnoj na Ugrih. Zagreb 1871.
- 7 PRAŽÁK, V.: Textile chorvátskych kolonistů v Slovenském podunají. Zbornik radova III. kongresa slovenskih geografa i etnografa 1930. Beograd 1933, s. 294; — HÚSEK, J.: Hospodářský a sociální život charvátskych kolonistů v bývalé bratislavské stolici. Zbornik radova III. kongresa slovenskih geografa i etnografa 1930. Beograd 1933, s. 215.
- 8 Burgenland, čiže Gradišče, je územie rozprestierajúce sa na dnešnej maďarsko-rakúskej hranici medzi riekami Dunaj, Ráb, Mura a výbežkami východných Álp, ktoré ho ohraničujú na západe.
- 9 HÚRSKÝ, J.: Národnostní vývoj v obcích bratislavského předmostí. Sbor. čs. společnosti zeměpisné, 53, 1948, s. 37.
- 10 HÚRSKÝ, J. v prácach: Vylidňování a asimilace slovanských obcí v Gradišti. Praha 1952; K otázce slovanské kolonizace Gradiště — Burgenlandu. Sborník čs. společnosti zeměpisné, 58, 1953, s. 218; Slovanský živel v Gradišti — Burgenlandu a jeho dolnorakouském pomezí. Sbor. čs. společnosti zeměpisné, 55, 1950, s. 182.
- 11 HÚŠČAVA, A.: Dejiny Lamača. Bratislava 1948.
- 12 LEHOTSKÁ, D.: Vývoj slovenskej society v Bratislave do konca 17. stor. Slovanská Bratislava, 2—3, 1950, s. 7.
- 13 BURLASOVÁ, S.: Hudobný folklór Chorvátskeho Grobu a problematika etnických diaspor. Slov. Národop., 6, 1958, s. 127.
- 14 JERÁBEK, R.: Moravští Charváti v literatuře. In: Strážnice 1946—1965. Brno, 1966, s. 273.
- 15 DUBOVSKÝ, J.: 400 rokov Šenkvič. Bratislava 1966.
- 16 KRAJČOVIČ, R.: Z južnoslovenskej toponymie na Slovensku. In: Symbolae philologicae in honorem Vitoldi Taszycki. Wrocław—Warszawa—Krakow, 1968, s. 162.
- 17 KUČEROVÁ, K. v prácach: Chorváti a Srbi v strednej Európe. Bratislava 1976; Sťahovanie Chorvátov na Slovensko v 16. stor. Slovan. Štúd. 8, — história, 1966, s. 5; Etnické zmeny na Slovensku od 16. do polovice 18. stor. Hist. Čas., 1983, 4, s. 523; K problému chorvátskej kolonizácie na Slovensku v 16. stor. In: Československo a Juhoslávia. Bratislava 1968.
- 18 Rozdiel medzi srbskou a chorvátskou kolonizáciou spočíva v tom, že srbská mala výrazne vojenský charakter a chorvátska nahrádzala chýbajúce pracovné sily v poľnohospodárstve.
- 19 Dejiny Bratislavy. Bratislava 1979.
- 20 Jednou z najzaujímavejších je práca L. MRÁZOVEJ: Výročné zvyky ľudu v zadunajských obciach Veľkej Bratislavy. 1976, s.
- 21 KUČEROVÁ, K.: Chorváti a Srbi v strednej Európe, c. d., s. 221.
- 22 HÚRSKÝ, J.: Slovanský živel v Gradišti — Burgenlandu, c. d., s. 182.
- 23 KUČEROVÁ, K.: Chorváti a Srbi v strednej Európe, c. d., s. 233.
- 24 Tamtiež, s. 254.
- 25 Místopis a statistika obcí slovenských. Praha 1919, s. 6.
- 26 MACHNÍK, O.: O troch pripojených obciach. In: Zprávy štátneho plánovacieho a štatistického úradu, 3, 1948, s. 4.
- 27 KRAJČOVIČ, R.: Z južnoslovenskej toponymie na Slovensku, c. d., s. 164
- 28 Z archívu Onomastickej komisie pri Ústave slovenského jazyka SAV.
- 29 KUČEROVÁ, K.: Chorváti a Srbi v strednej Európe, c. d., s. 276.
- 30 SASINEK, J.: Slovenskí reprezentanti duchovného života Bratislavy v 16. a 17. stor. In: Slovanská Bratislava, 1, 1948, s. 61.
- 31 Z Kroniky obce Devínska Nová Ves, s. 216.
- 32 Materiál sa nachádza u bývalého kronikára obce A. Dvorského.

- 33 JACOVSKÝ, J.: Pod Malými Karpatmi, c. d., s. 140.
- 34 VÁCLAVÍK, A.: Podunajská dedina, c. d., s. 37.
- 35 HŮRSKÝ, J.: Vylidňování a asimilace, c. d., s. 267.
- 36 KUČEROVÁ, K.: Chorváti a Srbi v střednej Európe, c. d., s. 204.
- 37 PRAŽÁK, V.: Textilie chorvátských kolonistů v Slovenském podunají, c. d., s. 295—297.
- 38 VÁCLAVÍK, A.: Podunajská dedina, c. d., s. 89.
- 39 HŮŠČAVA, A.: Dejiny Lamača, c. d., s. 68.
- 40 NOSÁLOVÁ, V.: Slovenský ľudový odev. Bratislava 1983, s. 26.
- 41 S týmto názorom sa stretávame v prácach J. HŮRSKÉHO, J. DUBOVSKÉHO. Tiež
- KLVAŇA, J.: Moravskí Chorváti. In: Moravské Slovensko, zv. 2., Praha 1922.
- 42 VÁCLAVÍK, A.: Podunajská dedina, c. d., s. 300.
- 43 BURLASOVÁ, S.: c. d., s. 131.
- 44 VÁŽNÝ, V.: Mluva chorvátských osad, c. d., s. 521.
- 45 O tom, že rozdiely sú značné, svedčí nasledovný príklad: žena z Chorvátskeho Grobu sa vydala za Chorváta z Devínskej Novej Vsi, a pretože hovorila odlišne, ostatní členovia rodiny sa jej smiali. Preto obaja manželia, hoci pochádzali z chorvátskych rodín, začali doma rozprávať po slovensky.
- 46 Dotazník bol zostavený na základe dotazníka M. SIGMUNDOVEJ a Z. ŠKOVIEROVEJ k výskumu povedomia etnickej príslušnosti, uverejneného v *Národop. Inf.*, 1/1983, s. 6—12.

К НЕКОТОРЫМ ПРОБЛЕМАМ ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ХОРВАТ В ОКРЕСТНОСТЯХ БРАТИСЛАВЫ

Резюме

Местоположение Братиславы обусловило пестрый этнический состав ее населения. До сих пор здесь существуют такие этнокультурные явления, которые служат естественным продолжением предшествующего национального развития. К их носителям относятся и потомки хорватских переселенцев, которые составляют часть населения нескольких деревень, лежащих вблизи Братиславы.

С проблематикой хорватской колонизации в Словакии мы встречаемся в литературе еще в 18 веке, но только в 20 веке возникли работы, которые подходили к ним более систематично и комплексно. К первой половине века относятся работы прежде всего А. Вацлавика, В. Важного, И. Гурского, из более поздних работ наибольшего внимания заслуживает К. Кучерова, которая занимается этой проблематикой с точки зрения марксистской этнографии.

Непосредственной причиной переселения хорват было турецкое нашествие в Европу, которое сопровождалось экономическим и общественным кризисом. Колонизируемые

области, включая Словакию, в конце 15-го и в начале 16-го веков отличались отчетливым недостатком рабочей силы, что создало благоприятные условия для миграции барщинников из областей, которым грозили турецкие войска.

Для исследования современного состояния культуры хорватского населения автор выбрала три деревни, которые представляют три территориальные области хорватской колонизации в Словакии — Девинска-Нова-Вес, Яровце и Хорватски-Гроб. Каждая из этих деревень претерпела иное культурно-политическое развитие, обогатившее общие черты этих деревень специфическими этнокультурными явлениями. Общими знаками деревень, заселенных хорватами, являются хорватские имена жителей и хорватские местные названия, которые до сих пор сохранились и там, где никаких других следов хорватского этноса мы уже не находим. Значительную долю участия в сохранении хорватского этнического сознания несли хорватские священники. Хорватские проповеди означали институциональную

поддержку хорватского языка. В задунайских деревнях (Яровце), окруженных немецким и венгерским населением, хорватские проповеди сохранились вплоть до этого века, причем в Яровце и до сих пор церковная литургия исполняется на хорватском языке. В этой среде нашло обоснование и обучение на хорватском языке, которое существовало здесь вплоть до 1947 года. В октябре того года три задунайские деревни, которые до тех пор принадлежали Венгрии, были присоединены к Чехословакии, что вызвало значительные изменения в их последующем этническом развитии.

Общее происхождение с югославскими и бургенландскими хорватами население исследуемых деревень отмечает посредством многочисленных культурно-общественных мероприятий, обмена экскурсиями, сбора фольклорного материала, организации языковых курсов и т. п.

Традиционная культура хорватских колонистов попала в центр внимания исследователей сравнительно поздно. В попытках ее характеристики мы обнаруживаем много противоречий и неясностей. Остается под вопросом, являются ли выявленные специфичности наследством культуры, перенесенной из первоначальных поселений, или же

они сформировались лишь на вновь заселенной территории как следствие процессов интеграции или дезинтеграции. В области материальной культуры исследователи стремились отыскать этнические различия в одежде и в архитектуре. Единственным надежным и отчетливым признаком хорватского происхождения населения изучаемых деревень, можно считать лишь диалектную терминологию. И в области духовной культуры хорватские элементы проявляются прежде всего в языковом компоненте. Здесь по сих пор сохранились хорватские народные песни и краткие словесные формы.

В повседневной жизни хорваты отличаются от остального населения наречием, которое у младших поколений, однако, отчетливо отстывает. Анкетное исследование показало, что в наиболее активной форме оно до сих пор существует в Яровце, потом идет Девинска-Нова-Вес и меньше всего оно употребляется в деревне Хорватски-Гроб. В соответствии с этими результатами находится и состояние этнического сознания. Однако здесь речь идет скорее об осознании иного происхождения по сравнению с окружающим населением, нежели об отождествлении с хорватами в Югославии.

ZU EINIGEN PROBLEMEN DER ETHNOGRAPHISCHEN ERFORSCHUNG DER KROATEN IN DER UMGEBUNG DER STADT BRATISLAVA

Zusammenfassung

Die Lage der Stadt Bratislava war die Voraussetzung für die bunte ethnische Zusammensetzung ihrer Einwohner. Bis heute existieren hier noch ethnokulturelle Phänomene, die eine natürliche Fortsetzung der früheren nationalen Entwicklung der Einwohnerschaft darstellen. Zu den Trägern dieser Erscheinungen gehören auch die Nachkommen der kroatischen Einwanderer, die einen Teil der Einwohner mancher Gemeinden in der Umgebung Bratislavas bilden.

Abhandlungen über die Problematik der kroatischen Kolonisation in der Slowakei

begegnen wir in der Literatur schon vom 18. Jahrhundert an, doch erst im 20. Jahrhundert entstanden wissenschaftliche Arbeiten, die diese Problematik systematischer und komplexer behandeln. Aus der ersten Hälfte unseres Jahrhunderts sind es vor allem die Werke von A. Václavík, V. Vážny und J. Hůrsky; von den neueren Arbeiten verdienen die Studien von K. Kučerová die größte Aufmerksamkeit, weil sie sich mit dieser Problematik vom Blickpunkt der marxistischen Geschichtsschreibung befaßt.

Die unmittelbare Ursache der Einwanderung

derung der Kroaten in die Slowakei war die türkische Expansion in Südosteuropa, die zugleich von einer wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Krise begleitet war. In den kolonisierten Gebieten, die Slowakei mit inbegriffen, machte sich am Ende des 15. und zu Beginn des 16. Jahrhunderts ein erheblicher Mangel an Arbeitskräften bemerkbar, was günstige Bedingungen für die Einwanderung von Leibeigenen aus den von den Türken bedrohten Gebieten schuf.

Für die Erforschung des derzeitigen Zustandes der Kultur der kroatischen Einwohner wählte die Autorin drei Gemeinden aus, die drei territoriale Gebiete der kroatischen Kolonisation in der Slowakei repräsentieren: die Gemeinden Devínska Nová Ves, Jarovce und Chorvátsky Grob. Jede dieser Gemeinden hatte eine unterschiedliche kulturpolitische Entwicklung zu verzeichnen, die die gemeinsamen Wesenszüge ihrer Einwohner mit spezifischen ethnokulturellen Äußerungen bereicherte. Ein gemeinsames Kennzeichen der von Kroaten besiedelten Gemeinden sind die kroatischen Zunamen ihrer Einwohner und die kroatischen Flurnamen, die auch dort erhalten blieben, wo wir heute keine anderen Spuren des kroatischen Ethnikums mehr vorfinden. Erheblichen Anteil an der Erhaltung des kroatischen Volksbewußtseins hatten die kroatischen Priester. In den Kirchen wurde kroatisch gepredigt, was eine institutionelle Unterstützung der kroatischen Sprache bedeutete. In den transdanubischen Gemeinden (Jarovce), die vom deutschen und madjarischen Ethnikum umgeben waren, haben sich die kroatischen Predigten bis in unser Jahrhundert erhalten; in Jarovce wird die kirchliche Liturgie auch heute noch in kroatischer Mundart zelebriert. In dieser Umgebung war auch der Schulunterricht in kroatischer Sprache begründet, der bis zum J. 1947 dauerte. Im Oktober 1947 wurden drei transdanubische Gemeinden, die bis dahin zu Ungarn gehört hatten, der Tschechoslowakei einverleibt und dies hatte erhebliche Veränderungen in ihrer weiteren ethnischen Entwicklung zur Folge.

An ihre gemeinsame Herkunft mit den

jugoslawischen und burgenländischen Kroaten wurden die Bewohner der studierten Gemeinden durch viele kulturelle und gesellschaftliche Veranstaltungen, Austauschexkursionen, durch das Sammeln von Folklorematerialien, durch die Veranstaltung von Sprachkursen und durch ähnliche Aktionen erinnert.

Die traditionelle Kultur der kroatischen Kolonisten geriet erst verhältnismäßig spät ins Blickfeld der Forscher. In den Versuchen sie zu charakterisieren gibt es viele Widersprüche und Unklarheiten. Es ist fraglich, ob die festgestellten Spezifika ein Überbleibsel der aus den ursprünglichen Siedlungsgebieten mitgebrachten Kultur darstellen oder ob sie sich erst auf dem neubesiedelten Gebiet als Folge der Integrations- oder Desintegrationsprozesse herausgebildet haben. Auf dem Gebiet der materiellen Kultur war man bestrebt ethnische Besonderheiten in der Kleidung und Volksbaukunst zu entdecken. Als einziges verlässliches und markantes Merkmal der kroatischen Abkunft der Bevölkerung in den untersuchten Gemeinden kann man jedoch nur ihre kroatische Mundart betrachten. Auch im Bereich der geistigen Kultur äußern sich kroatische Elemente vor allem in der sprachlichen Komponente. Bis zum heutigen Tag haben sich hier kroatische Volkslieder und kurze literarische Gebilde erhalten.

Im Alltagsleben unterscheiden sich die Kroaten von den anderen Einwohnern durch ihren Dialekt, der jedoch bei der jüngeren Generation stark im Schwinden begriffen ist. Eine Fragebogenaktion hat erwiesen, daß die Mundart in ihrer aktivsten Form bisher noch in Jarovce existiert, weniger schon in Devínska Nová Ves und am wenigsten frequentiert ist sie in Chorvátsky Grob. Auch der Status des ethnischen Bewußtseins entspricht diesen Forschungsergebnissen. Bei diesem Volksbewußtsein handelt es sich jedoch eher darum, daß sich die kroatischen Einwohner ihrer von der übrigen Bevölkerung abweichenden Herkunft bewußt sind, als daß sie sich mit den Kroaten in Jugoslawien identifizieren würden.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 33, 1985, číslo 1

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botik, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Viera Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dičia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1985

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии наук

Год издания 33, 1985, № 1

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOVAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 33, 1985, Nr. 1. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 33, 1985, No. 1

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 33, 1985, No. 1

Paraît quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Periodi-
cal Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

INDEX 19616

